

De Alamire Foundation is nu al twintig jaar bezig met het ontsluiten van polyfone en gregoriaanse muziek, maar het werk van de stichting is vooral bekend onder specialisten. Daar komt binnenkort verandering in, kondigt Demuyt aan. Het onderzoek heeft de laatste jaren een ware revolutie ondergaan, en bovendien stelt de Alamire Foundation zich meer dan ooit de valorisatie tot doel. Met andere woorden: de wetenschappelijke bevindingen moeten worden uitgetest en uiteindelijk moet het publiek de resultaten kunnen zien en horen. Laus Polyphoniae zelf is zo'n podium voor die valorisatie, maar dat geldt nog meer voor de tentoonstelling *Goddelijke klanken* die in het Leuvense museum M loopt vanaf 8 september.

We bevinden ons hier in een prachtige, maar tamelijk lege ruimte in de Abdij van Park in Heverlee. Is dit nu een plek waar aan onderzoek wordt gedaan?

Bart Demuyt: Het is een van de twee plekken. Wat we hier in het gloednieuwe Huis van de Polyfonie doen, is experimenteren: ideeën die uit het onderzoek

©RUDI KNOOPFS/GF

‘De grootste werken liggen nog onder het stof’

‘We dénken dat we de canon van de renaissancemuziek kennen, maar niets is minder waar’, zegt Bart Demuyt, directeur van de Alamire Foundation én van het Antwerpse muziekcentrum AMUZ, organisator van het festival Laus Polyphoniae dat op 20 augustus van start gaat.

DOOR PETER VANDEWEERDT

komen ook uittesten, ze verklanken en de resultaten bestuderen. Het is net zoals bij het onderzoek naar geneesmiddelen: sommige zullen we verwerpen, met andere werken we voort. Een van de problemen van muziek voor 1600 is dat lang niet alles werd genoteerd. Het staat niet muurvast hoe je de ficta – verhogingen en verlagingen van noten – moet uitvoeren. Idem voor de tekstplaatsing: op een manuscript staat soms als tekst alleen maar ‘Kyrie’: je werd verondersteld om de rest te kennen. Maar natuurlijk werden die ficta en tekstplaatsing niet willekeurig uitgevoerd. Elke plek of

streek hanteerde mijns inziens zijn eigen sjabloon, naargelang van de eigen muzikale traditie. Denk ook aan de tempi, of de uitspraak van het Latijn, die grondig kon verschillen per regio. Datzelfde kyrie kon dus heel anders klinken in een kerk in Cambrai dan in de Sixtijnse Kapel. Met ons onderzoek hier trachten we zo dicht mogelijk bij die eigen context te komen.

Maar is het dan niet de taak van de dirigent om dit soort dingen uit te proberen en de resultaten van onderzoek om te zetten in de muziek?

Demuyt: Het klinkt hard, maar vaak

hebben die te weinig bagage om zo diep te gaan. Er zijn er natuurlijk wel die zich echt volledig op een bepaalde tijdsperiode storten, maar je hebt er heel wat die deze muziek brengen zoals ze Bach of Bruckner zouden doen. In veel gevallen is er te weinig tijd om uit te testen: de musici komen samen, repeteren een paar keer en gaan dan het podium op. Het resultaat is dan erg oppervlakkig, en net daar willen we iets aan doen, door specialisten op allerlei domeinen samen te brengen.

Wordt er altijd rond een bepaald manuscript gewerkt?

Demuyt: Niet noodzakelijk. Binnenkort komt Joshua Rifkin – wereldberoemd als Bach-specialist, maar ook intensief bezig met polyfonie – hier zes maanden het werk van de componist Clemens non Papa bestuderen en met een professioneel ensemble uittesten. Maar we hebben ook een project rond koralen, die destijds niet door vrouwenstemmen werden uitgevoerd zoals nu, maar met een knapenkoor. De insteek kan ook een hele tijdsperiode zijn, of instrumentaal: er komt in deze ruimte binnenkort een spinet, een positieforgel, enzovoorts.

Hier worden dus bevindingen uitgetest. Maar daaraan gaat natuurlijk bronnenonderzoek vooraf.

Demuyt: Daarvoor hebben we onze ruimtes in de Leuvense universiteitsbibliotheek. Een daarvan, het Alamire

©COLLECTIE VLAAMSE GEMEENSCHAP - LANGDURIGE BRUIKLEEN UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

Audiovisuele installatie van Rudi Knoops (links) en het antifonarium Tsgrooten.

Digital Lab, is ingericht om manuscripten van overal ter wereld veilig en in de beste omstandigheden onder te brengen. Die manuscripten worden gedigitaliseerd: we kunnen ze daar, of desnoods op eender welke andere plek, fotograferen in de hoogste resolutie die vandaag mogelijk is, 80 miljoen pixels. Zo kunnen wij of andere onderzoekers het grootste deel van het werk voor het scherm doen, zonder het document zelf te manipuleren. Het eerste doel is dus het aanleggen van een databank van facsimile's, de Integrated Database for Early Music of IDEM. Op zo'n digitaal facsimile kunnen we zelfs restauraties uitvoeren die we op het echte exemplaar nooit kunnen doen. Denk aan een manuscript dat vochtig geweest is, waardoor een hoek is uitgelopen of de letters van de achterkant doorgedrukt zijn. Met dat bewerkte 'fakesimile' kunnen we dan weer aan de slag om een partituur te maken, daar kunnen we vervolgens een audiobestand aan koppelen, enzovoorts.

Ik kan me voorstellen dat het vrij beschikbaar stellen van al die informatie experts kan aantrekken uit de meest uiteenlopende disciplines. Alleen: als ik ze op de website

van de Foundation zoek, krijg ik te lezen dat de bestanden niet openbaar zijn.

Demuyt: De situatie rond de rechten beschilt soms sterk: bepaalde eigenaars zien hun manuscripten als een persoonlijk bezit en vragen bijvoorbeeld een vergoeding om ze te raadplegen, andere staan veel meer open naar het publiek. Ik hoop dat we uiteindelijk gaan naar een situatie zoals je ze in andere kunstdisciplines hebt, waarin dit soort materiaal volledig 'open source' is geworden. Het klopt ook dat het onderzoek daar alleen maar voordeel van kan hebben. Zo'n manuscript kan ontzettend veel lagen hebben, die mensen uit de meest uiteenlopende disciplines, van theologen over linguïsten tot ingenieurs, kan aantrekken. De Alamire Foundation is trouwens ingebed in de K.U.Leuven, wat ons ook de onschatbare kans biedt om een beroep te doen op experts uit heel veel disciplines.

Dat digitaliseren vergemakkelijkt het onderzoek, maar als amper tien procent ontsloten is, dan blijft het toch nog een ontzettend werk om er transcripties van te maken?

Demuyt: Alleen al de ongeveer 18.000 pagina's van Petrus Alamire omzetten in

ROB STEVENS/GF

BART DEMUYT
'We kunnen een beroep doen op experts uit heel veel disciplines.'

partituren zou jaren duren. Daarom werken we aan een systeem – dat de naam TAMIR draagt – om dit te automatiseren. De parameters en de kalligrafie zijn zeer gelijkend in deze koorboeken, dus moet het mogelijk zijn om op termijn transcripties te maken met een druk op de knop.

Petrus Alamire, wiens collectie manuscripten jullie bestuderen, was een polyfonist, en de stichting wordt ook vaak met polyfonie vereenzelvigd. Toch draait de tentoonstelling in M rond gregoriaanse muziek.

Demuyt: Maar ook daar zijn we al enige tijd mee bezig. Drie jaar geleden kregen we van de Vlaamse overheid steun om gregoriaanse antifonaria bewaard in Vlaanderen te inventariseren. Gregoriaans biedt een schat aan muziek die de polyfonie heeft geïnspireerd, maar die er ook naast is blijven staan en zich is blijven ontwikkelen. Onze taak stopt niet bij de inventarisatie, daarom zijn we naar M gestapt. Het resultaat wordt een tentoonstelling rond gregoriaanse muziek uit de elfde tot de achttiende eeuw. We stellen veertien manuscripten voor, waaronder twee absolute topwerken: een manuscript van Hildegard von Bingen – puur muziek, niet verlucht – en het schitterende antifonarium Tsgrooten, verlucht tot en met. Daarbij hebben we videokunstenaar Rudi Knoops gevraagd een audiovisuele installatie te maken, waar de bezoeker als het ware kan instappen om fragmenten te beluisteren alsof hij tussen de zangers staat.

Is de keuze voor het thema ook niet ingegeven door de grote commerciële belangstelling die er vandaag voor het gregoriaans bestaat?

Demuyt: Je kiest natuurlijk wel thema's die leven. In Laus Polyphoniae hadden we vorig jaar twee concerten rond de muziek van Hildegard von Bingen, en die waren op slag uitverkocht. En toegegeven, een tentoonstelling als deze in M is ook mogelijk omdat de belangstelling voor het onderwerp gegroeid is. De combinatie met andere kunstdisciplines biedt bovendien ook de kans om werk dat als minder toegankelijk wordt beschouwd, plots voor een breed publiek open te stellen. In die mate spelen we dus in op trends, kan je zeggen. Maar dat heeft niets met het commerciële aspect van de muziek te maken, dat ver af staat van ons doel om beter inzicht in de muziek te brengen, en dat de laatste jaren een heel eigen leven is gaan leiden.

LAUS POLYPHONIAE: 20-28 AUGUSTUS

GODDELIJKE KLANKEN: 8 SEPTEMBER - 27 NOVEMBER / VOOROPENING OP 7 SEPTEMBER

OFFICIËLE OPENING HUIS VAN DE POLYFONIE: 27 OKTOBER (IN HET KADER VAN PASSIE VAN DE STEMMEN: 26 - 30 OKTOBER)